

Vörösmarty Mihály é. n. *Vörösmarty Mihály munkái*. Első kötet. Bevezetéssel ellátta GYULAI PÁL. Lampel R. könyvkereskedése, Budapest.
 ZSIRMUNSKIJ, V. M. (= Жирмунский, В. М.) 1977. О поэзии классической и романтической. In: УО., *Теория литературы, поэтика, стилистика*. «Наука», Ленинград. 134–137.

Lexical change in poetic speech

The paper presents some characteristic examples of lexical change in Hungarian lyric poetry of the past two centuries showing the approximation of poetic vocabulary to colloquial language. However, this process does not unavoidably indicate any kind of “depoetization” since all the poetic devices and contexts of the text strengthen and complement each other creating jointly the aesthetic value of the poem.

Keywords: poetic language, linguistic styles, poetic speech, poetic vocabulary, approximation to colloquial language.

PÉTER MIHÁLY

Kiegészítés a Bodrog-alsóbúti székely-magyar rovás írásemlék átírásához

A Bodrog falu határában lévő Alsóbü-pusztán 1999-ben talált székely-magyar rovás (szmr.) feliratos fűvókatöredék (MAGYAR 1999; GÖMÖRI 2000: 168) korábbi megfejtési kísérleteinek (VÉKONY 1999a: 226–229, 1999b: 30–31, 2004: 25–39; RÁDULY 2008: 5–7) átfogó elemzésére 2014-ben került sor (HOSSZÚ–ZELLIGER 2014), melynek eredménye a /fuβnâk/ (esetleg /fuβnék/) olvasat lett. Egy nemrég napvilágot látott közlemény (FEHÉR 2019: 20, 10. lábjegyzet) a felíratra adott olvasatra további alátámasztást jelent.

FEHÉR az említett cikkében – VÉKONY <na> értelmezésével szemben – azt állítja, hogy a jobbról 3. jel „tetején van ahhoz képest egy ferde vonás, amelyet halványan, de összeköt a fővonal a betűvel.” FEHÉR által leírtak alapján a 3. jel rajzolata szerinte ilyen lehet: 𐀓. Korábban, erről a felső vonalról a jelen cikk szerzői szintén azt feltételezték, hogy a 3. jelhez tartozik, függetlenül attól, hogy a rendelkezésre álló fényképek és rajzok alapján a felső ferde vonal nem éri el a 3. jel ívelt fővonalát (HOSSZÚ–ZELLIGER 2004: 424). VÉKONY is feltételezte, hogy az önmagában álló felső ferde vonal a felíratához tartozik (VÉKONY 2004: 26). Igaz, hogy ő ezt a felső ferde vonalat nem egy betű részének, hanem írásjelnek tekintette, amely azt jelezné, hogy alatta ligatúra van; ez a jelzés azonban a szmr. írásemlékek között szokatlan lenne. Ezzel szemben (1) a felső ferde vonal jobb felső csúcsa egy vonalban van a töle jobbra álló – tehát az írásirányt tekintve megelőző – két jel (𐀐 és 𐀑) felső csúcsával, továbbá (2) ez a ferde vonal párhuzamos az alatta lévő rész felső ferde vonalával: 𐀑. Ez utóbbi megállapítás valószínűsíti, hogy a felső ferde vonal és az alatta lévő rajzolat felső vonala egyetlen graféma két párhuzamos vonalát jelöli. Így az általunk 𐀑 alakúnak látott 3. jel a felírat készítésekor bizonyára 𐀑 alakú volt.

FEHÉR szerint a 3. jel nem ligatúra, hanem egy szmr. <l>. A szmr. <l> számos alakváltozata ismert: 𐀌 (Rugonfalva, 16–17. sz.); 𐀍 (Bonyhai-ábécé, 1627); 𐀎 (Székelyderzs, 1490-es évek); 𐀏 (Wolfenbüttel, 1592–1666); 𐀐, 𐀑 (Miskolci Csulyak István, 1610–1645); 𐀒 (Konstantinápoly, 1515); 𐀓 (Farkaslaki, 1624). (Az emlékek szakirodalmi forrásainak

felsorolására lásd HOSSZÚ 2019: 166–170). A szmr. <I> alakváltozatainak közös tulajdonsága, hogy mindkét száruk hosszú, lényegében alapvonalig érő, míg a belső segédvonal vagy vonalak változatos hosszúságúak. Ehhez képest kivétel a Rugonfalvi felirat, amelyben az <I> ʌ grafémaalakjának bal szára jóval rövidebb a jobbnál. Azonban a Rugonfalvi felirat bal fele (ahol az ʌ <I> is található) nem vízszintes, hanem bal felé 15°-kal emelkedik, így az <I> két szára közötti különbség (ʌ) részben az emelkedésből adódik. Hasonlóan a Rugonfalvi felirat jobbról utolsó ʌ jele (egy <š>) bal szára szintén rövidebb, bizonyára szintén a felirat ezen részének ferdesége miatt. Ezek alapján a Bodrog-Alsóbüi felirat FEHÉR által leírt ʒ jellegű alakja biztosan nem <I>, mivel erőteljesen íves a jobb oldala, továbbá a felső vonala rövid, amely nem hasonlít a szmr. <I> alakváltozatainak bal oldali szárához. Rádásul a szmr. <I> közbenső vonalai egyik ismert alakváltozatnál sem alkotnak háromszöget szemben a Bodrog-Alsóbüi felirat 3. jelével: ʒ.

FEHÉR BENCE az idézett helyen az általa adott olvasat értelmezését is megadja: „a jel minden bizonnyal ugyanaz, mint a székel L jel, és ezzel a szöveg nem lesz értelmetlenné: az olvasat így FOLK ’fol’k’, ugyanúgy a gyártási technológiára vonatkozó kívánság-tartalmú ige, mint VÉKONY feltételezte.”

A megfigyelési kísérlet tisztázandó terminológiai pontja a „kívánság-tartalmú ige”. A grammatikában az igék tartalmi szempontból cselekvést, történetet vagy létezést fejeznek ki. Ha a kívánságunkat akarjuk elmondani, akkor ez óhajtó mondatokkal lehetséges. Az óhajtó mondat kettős funkciót tölthet be: kifejezheti a valódi feltételektől függő cselekvést, másrészt az óhajtott, kívánt valóság kifejezésére is szolgálhat. Nyelvtani eszköze a feltételes mód, amelyhez óhajtó módosító szók társulhatnak. A nyelvtörténeti adatok tanúsága szerint az óhajtó módosító szók kialakulása a kései ómagyar korra tehető. A korai ómagyar korból az óhajtásnak felszólító módú igealakokkal történő kifejezésére van példa: ÓMS.: *maraggun urodum, eggedum illen* (PÓLYA 1991: 589–590). FEHÉR megfigyelési kísérletében kijelentő módú igealak szerepel: a kijelentő mód szerepkörei között a feltételesség, óhajtás nem szerepel.

Az igék említett tartalmi csoportjai közül az ajánlott *foljik* ige a történetet kifejező, illetőleg a mediális igék csoportjába illeszkedik. Erre az igenemre az jellemző, hogy az alanyuk nem szándékosan cselekszik, hanem az akaratától függetlenül történik vele valami. A mediális igék nem alakíthatók szenvedő igékké. A *fol yok* igealak E/1. személyben feliratként alany szerepében a fűvókát idézi fel, tartalmilag viszont rá az ige jelentése értelmileg sem vonatkozhat: a fűvóka nem folyik (el). Megfelelő óhajtó mondat az olvasztandó vasbuca mint alany értelmezésében sem konstruálható.

Szerencsés dolognak mondható, ha egy újabb megfigyelési kísérlet a korábbi eredmények felülvizsgálatát, újragondolását hívja elő. Nemcsak a korábbinak helyénvaló volta kaphat megerősítést, hanem a szakirodalom újabb áttekintése nyomán újabb megállapításra is lehetőség nyílik. Arról van szó ugyanis, hogy az óhajtásnak feltételes módú igével való kifejezésére latin betűs nyelvemlékeink alapján csak a kései ómagyar korból vannak adataink, korai ómagyar meglétük csupán a feltevés szintjén lehetséges (PÓLYA i. h.). Az alsóbüi felirat ezt a hiányt konkrét adattal pótolja.

A 2014-ben megjelent közleményben a 3. jelet <βna> hármas ligatúraként értelmeztük (HOSSZÚ–ZELLIGER 2004: 424), amelynek általunk feltételezett összetevői (ʒ <a>, ʒ <n> és ʒ <β>) mind megtalálhatók a szmr.-ban (a ʒ <β>-ra lásd HOSSZÚ–ZELLIGER 2004: 425–427). FEHÉR megállapítása a ʒ jel alakzati összefüggőségéről megerősíti a korábbi feltételezésünket, hogy ennek a jelnek a jelentése <βna> (/βná/ hangértékkel). A jel közepén lévő háromszög és a fővonalának ívessége összhangban áll a ligatúrát alkotó ʒ <a> és ʒ <n> alakjával.

A 2014-es közleményben esetlegesen említett /fußnĕk/ olvasat (HOSSZÚ–ZELLIGER 2014: 427–428) azt feltételezi, hogy a feliratban szereplő szmr. ¶ <a> egy Kárpát-medencei rovásból (kmr.) ismert ¶ <A> /ä, e, ě/ grafémából jött létre egy vonal hozzáadásával, és így jelölhetne a feliratbeli 3. jel feltételezett ¶ összetevője /e/ hangot. Azonban a szmr. ¶ <a> alaki és hangértékbeli változás nélkül létrejöhetett az ögörög, a görög-baktriai vagy a görög írásból (HOSSZÚ 2019: 188–190), míg a kmr. ¶ <A>-ból történő átvételhez egy rövid többletvonal alkalmazását kellene feltenni. A kladsztika takarékosági elve (lex parsimoniae, Ockham borotvája) alapján a kevesebb feltételezéssel járó származtatás a valószínűbb (ASHLOCK 1974: 83), ezért a szmr. ¶ <a>-nak a kmr. ¶ <A>-ból való származtatását, és ennek következtében a Bodrog-Alsóbüi felirat /fußnĕk/ olvasati lehetőségét figyelmen kívül hagyhatjuk.

Hivatkozott irodalom

- ASHLOCK, PETER D. 1974. The Uses of Cladistics. *Annual Review of Ecology and Systematics* 5: 81–99.
- FEHÉR BENCE 2019. Egy avar-kori rovásírási felirat Aquincum–Szőlő utcából: Az ószláv nyelv korai emléke. *Studia Epigraphica Pannonica* 10: 16–22.
- GÖMÖRI JÁNOS 2000. Az avar kori és X–XI. századi vaskohászat régészeti emlékei Somogy megyében. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 14: 163–218.
- GÖMÖRI JÁNOS szerk. 1999. *Traditions and Innovations in the Early Medieval Iron Production*. [Hagyományok és újítások a korai középkori vaskohászatban.] Sopron–Somogyfajsz, 30th May 1997 –1st June 1997 [1997. május 30. – 1997. június 1.]. Dunaferr-Somogyország Archeometallurgiai Alapítvány – MTA Veab Iparrégészeti és Archeometriai Munkabizottság, Dunaújváros–Veszprém.
- HOSSZÚ GÁBOR 2019. Írásemlékek grafémaalakjainak térstatistikai és fenetikai elemzése. In: ZELLIGER ERZSÉBET szerk., *Rovás – magyar nyelvtörténet – művelődéstörténet*. Magyarságkutató Intézet, Budapest. 120–450.
- HOSSZÚ GÁBOR – ZELLIGER ERZSÉBET 2014. A Bodrog-alsóbüi rovásemlék számítógépes írástörténeti kapcsolatai és egy olvasati kísérlete. *Magyar Nyelv* 110: 417–431.
- MAGYAR KÁLMÁN 1999. Előzetes jelentés a Bodrog-Bü-i X. századi vasolvasztó műhely régészeti kutatásáról. In: GÖMÖRI szerk. 1999: 209–211.
- PÓLYA KATALIN 1991. A mondat fajai modalitásuk szerint. In: BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana I*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 587–592.
- RÁDULY JÁNOS 2008. *Beszélő rovásemlékek. Adalékok rovásírásunk ismeretéhez*. Hoppá Kiadó, Marosvásárhely.
- VÉKONY GÁBOR 1999a. A székely írás legrégebb emléke Bodrog-Alsóbü vaskohászati műhelyéből. In: GÖMÖRI szerk. 1999: 226–229.
- VÉKONY GÁBOR 1999b. 10. századi székely felirat a Somogy megyei Bodrog határában. *História* 8: 30–31.
- VÉKONY GÁBOR 2004. *A székely írás emlékei, kapcsolatai, története*. Nap Kiadó, Budapest.

HOSSZÚ GÁBOR
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

ZELLIGER ERZSÉBET
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem